

Mustoset Savon ja Pohjois-Karjalan asuttajina 1600-luvulla

Savo ja Pohjois-Karjala kokivat 1600-luvulla varsin voimakkaita väestömuutoksia Ruotsin suurvaltakautena. Suurvaltopolitiikan paineet veronmaksajia kohtaan tuntuivat joskus sietämättömiltä ja saivat väen liikkeelle. Pohjois-Karjala joutui vuonna 1617 muun Käkisalmen läänin mukana Ruotsin yhteyteen. Eri kirkkoa ja kulttuuria edustava esivalta tuntui vieraalta ja sai pääosan siihenastisesta kanta-väestöstä pakenemaan itään. Sijaan siirtyi lännestä ja luoteesta väkeä, joka kaikkosi veroja ja sotaväenottoja. Tähän joukkoon kuului melkoisesti Mustosia-kin.

Tämä katsaus perustuu keskeisesti voudin- ja läänintilien sisältämiin luetteloihin sekä Savosta että Käkisalmen läänistä. Savossa ovat pääroolissa henkikirjat, alkupäässä myös muutama maakirja ja kylvö- ja karjaluetelo. Osa säilyneistäkin henkikirjoista puuttuu, niin että tietoihin jää aukkoja. Muutama tieto löytyi myös tuomiokirjoista autioiden asuttamista koskevana. Käkisalmen läänin lähteistä on pääosa maakirjoja ja loppuosalta tuomarinveron kantoluetteloita, sillä tässä läänissä ei henkirahaa peritty eikä laadittu henkikirjoja.

Mustosia savolaistaloissa

Seuraavassa esittelen ne savolaistalot, joissa Mustosia asui sukupolven verran tai kauemmin. Näiden lisäksi sukua esiintyy toki muuallakin, niin etteivät nyt mainittavat Mustoset olleet ainoita.

Juvan Hatsolassa sai Tuomas Mustonen vuonna 1619 Paavo Mustosen maan kenties lisämaakseen ja asui siinä vuoteen 1641 asti. Poika Antti isännöi taloa 1644—52, sitten Tuomaan vaimo ja Lassi Tuomaanpoika vuoteen 1677 asti. Lassilla oli veli Mikko. Talon paikkana oli Luitsenjärvenmäki vuonna 1664 laaditussa maantarkastuskirjassa.

Juvan Koikkalan Mustonpellossa mainitaan isäntänä Niilo vuosina 1618-41, sitten Niilon poika ja Abraham Abrahaminpoika kaiketi kahtena talona. Abraham kaatui ratsumiehenä Puolassa vuonna 1655, ja talo joutui kenties Antti Juhonpoika Länkäselälle. Niilo ei jaksanut varustaa ratsumiestä ja joutui jalkamiehenä eli nihtinä sotaan 1655. Talo jäi Antti Tuomaanpojalle, joka luopui talosta ennen vuotta 1672.

Vuosina 1648-54 mainitaan Juvalla lisäksi Juhan Antinpoika kenties Hatsolassa, ratsuväenkorpraali

Antti vuonna 1638 sekä rakuuna Mikko Koikkalassa 1650.

Jäppilän Suontientaipaleessa pyysi Pekka Pekanpoika vuonna 1619 isänsä 20 vuotta autiona ollut Petroniementyven tilaa. Vuonna 1643 hän sai sen lisäksi Esko Saikkosen aution. Vuodesta 1648 isännöi taloa veljen- tai pojanpoika Matti Simonpoika noin vuoteen 1670 asti.

Elias Mustonen tuli isännäksi Pieksämäen Siikamäen Heinivehmaaseen 1640-luvulla. Talo jäi vuonna 1656 pojalle Niilolle, joka kuoli noin 20 vuotta myöhemmin ja jätti talon poikapuolelleen. Oma poika Olli tuli isännäksi 1680-luvulla, ja veli Elias asui talossa aikansa

Suonenjoen Lieteenmäessä asui ennen vuotta 1611 eräs Paavo ja jätti talon autioksi tuona vuonna. Kolmen Paavon sarja alkoi talossa 1630 luvun alussa. Ensimmäinen kuoli noin 1668, ja vävy vastasi talosta omien poikien kasvaessa. Vuosina 1678-88 isäntänä oli Pekka Paavonpoika, mutta sitten veli-Paavon samanniminen poika sai talon. Se oli pää-Lieteenmäellä.

Rantasalmen Parkunmäen ratsutalon alku jäi minulta epäselväksi, mutta vuonna 1618 Asikkalan kymmenkunnassa mainittu Niilon talo voisi olla se. Vuonna 1635 mainitaan ratsumies Yrjö, ja poika-Heikki asui tilalla vuosina 1641-54. Sitten mainitaan isäntänä Eerikki 1657 ja Pekka Eerikinpoika vuodesta 1658 alkaen. Tilikirjalähteistä ei ilmene, miten monta miestä menetettiin 30-vuotisessa ja Kaarle X Kustaan sodissa, mutta isäntien nopea vaihtuminen viittaa siihen.

Pekka piti taloa 1670-luvun loppuun asti, mutta vuonna 1685 laaditussa Viipurin ratsurykmentin pääkatselmusrullassa merkittiin majuri Ollongrenin komppanian numerolle 82 Samuli, talon ratsumiehenä Pekka Heikinpoika Turunen ja aputalona Tuomas Jaatinen. Henkikirjaan Samuli tuli vasta 1690-luvulla, ja 1688 mainitaan talossa veljekset Hannes ja Risto. Kenties kaikki kolme olivat veljeksiä, ellei Samuli ollut jo myöhempää polvea. Hän viljeli taloa ainakin vuoteen 1709 asti. Poika Heikki merkittiin hengille vuonna 1694, ja renkinä palveli talossa Pekka Mustonen 1688-97.

Pohjois-Savon ainoa maakirjaan merkitty Mustonen 1618 oli Puutosmäen kymmenkuntaan kuullut Lassi, joka asui kuuden veromarkan talossa, mutta maksoi veroa vain yhden veromarkan edestä. Lisäksi oli Paavon talo täysin autiona. Vuosina 1624 mainitaan rinnan kaksi Lassia, toinen Samaisten,

toinen Puutosmäen kymmenkunnassa, josta löytyi lisäksi Antin leski, Matti ja Pekka.

Talo talolta

Talo talolta suku ilmenee seuraavasti:

Eteläisin piste oli Leppävirran kirkonkylä, jossa Sihvo Martinpoika mainitaan loisena 1635 ja talollisena vuodesta 1641. Hänen aikansa Virranrannan talossa päättyi 1650-luvun lopulla, ja sijaan tuli samanniminen poika, jolla oli veli Martti. Sihvo Sihvonpoika isännöi taloa 1670-luvun lopulle asti, lopulla kotivävyineen Eerikki Suomalainen ja Antti Tirkkonen. Suomalainen muutti pian pois, ja Tirkkosien syrjäytti kolmannen polven Sihvo 1680-luvulla asuen talossa Isoonvihaan asti. Hänen poikiaan olivat Mikko, Sihvo ja Juhana.

Paavon vuonna 1618 mainittu ikiautio saattoi olla Saamaisissa, jossa Leväahon talossa asui vuodesta 1641 Antti Paavonpoika vuoteen 1668 asti. Vuosina 1655-9 mainitaan hänen poikansa Tuomas. Talo siirtyi sitten muille.

Kuopion Vuorisalossa asui vuosina 1640-luvulta vuoteen 1675 asti Matti Matinpoika. Vuonna 1673 mainittiin hänellä veli Eerikki.

Tuusniemen Kiukoonniemen ensimmäisenä asukkaana mainitaan Matti, joka karkasi siitä vuonna 1640. Hänen poikansa Antti otti talon autiosta vuonna 1644, palveli välillä nihtinä Kaarle X Kustaan sodassa ja palasi isännäksi 1660-luvulla. Hänen poissa ollessaan piti taloa veli Lassi. Antin pojat Matti ja Antti jakoivat talon 1690-luvun alussa. Matti kuoli 1709, Antti myöhemmin.

Vanhimman Matin kolmas poika Hannes perusti Kiukoonniemen takamaalle Ohtaanniemeen uudispaikan 1640-luvulla ja asui siinä vuoteen 1666. Hänen poikansa Antti oli isäntänä vuoteen 1677, mutta hänen poikansa Matti myi talon jo 1679 Antti Valjakaiselle ja karkasi. Sukulainen Sihvo Lassinpoika ostatteli taloa takaisin suvulle vuonna 1681, mutta näyttää epäonnistuneen, sillä häntä ei mainita myöhemmin Ohtaanniemen henkikirjassa.

Toinen vanhemmista Lasseista lienee asunut Kuopion Puutossalmella, jossa häntä seurasi poikansa Niilo. Hänet mainitaan viimeksi vuoden 1655 henkikirjassa syytinkipoikansa Eerikki Kinnusen kanssa, joka karkasi sitten Kiteelle Suorlahteen. Talon maat liitettiin vuonna 1664 maantarkastuksessa Puutossalmen kahden muun talon maihin.

Kuopion Vehmasmäessä asui vuosina 1672-8 Matti Antinpoika poistuen sitten. Hän saattoi olla Kiukoonniemen aikamiespoika, joka palasi sitten Tuusniemelle kotitaloa jakamaan.

Suurten kuolonvuosien jälkeen anoi entinen sotamies Pekka Mikko Paavonpoika Ruuskasen autiota Siilinjärven Pöjlältä. Ruuskanen oli hävinnyt siitä

vuonna 1695. Jo vuosina 1654-7 asui eräs Antti Kasurilassa häviten sitten.

Ainoa Iisalmen suurpitäjän Mustonen Pekka Ollinpoika ilmestyi Kiuruveden henkikirjaan vuonna 1655 ja jäi pois 1660 lopulla. Tämä mies saattoi tulla peräti Joroisista asti, sillä Olleja ei mainita yhtä sopivasti muualla. Kiuruveden Niemisjärvellä kirjattiin 1675 Heikki, kenties Pekan sukua.

Karjalan Mustosia

Käkisalmen läänistä löydämme vuosien 1631-51 maakirjoista 17 eri Mustosta, joista osa vain sattumalta, osa pysyvämmin. Aloittaaksemme pohjoisesta tuli eräs Sippo ennen vuotta 1637 Valtimon Haapakylään ja muutti sitten pian Rautavaaran Tiilikkaan, nykyiseen Lievismäkeen. Vuonna 1637 kirjattiin Nurmekseen ensimmäisen kerran Matti ja 1640 Mikko Simonpoika Nurmeksen Jokikylään. Toinen Matti asui Juuan Vaikossa 1637-9, Pekka taas Lieksassa 1641-51. Olli kirjattiin vuonna 1644 Lieksan Viensuulle ja 1649 Juuan Vaikkoon.

Liperistä tapaamme Matin Konttilansalmen kylästä vuonna 1637 ja 1641-2 Kontiolahdesta. Konttilansalmen osasta Selkärannalta kirjattiin Heikki vuonna 1648-51. Pyhäselän Hammaslahteen ilmestyi ennen vuotta 1645 Pekka Pekanpoika pysyen siellä vuoteen 1651 asti. Kiteen Kangasjärvellä asui jo 1631 Matti. Toinen Matti ilmestyi vuonna 1638 Uukuniemen Latvasyrjään ja muutti edelleen Sortavalan Kopsinniemeen, jossa hänet merkittiin maakirjaan 1646. Viimein Parikkalan Joensuussa asui Antti Heikinpoika vuodesta 1631 ja Eerikki Paavonpoika vuodesta 1638. Vuosilta 1652-80 on tallella vain niukasti tilikirjatietoja, ja 1660 luku jää kokonaan pois Pohjois-Karjalan osalta. Tämä on sitäkin hankalampi, koska 1656-58 käyty ruptuurisota muutti rajusti myös luterilaisen väestön oloja. Kapinalliset ortodoksikarjalaiset kohtelivat luterilaisia naapureitaan vihollisina, joille ei armaa annettu.

Niinpä näyttää Mustos-sukukin joutuneen tiukoille. Vain Nurmeksessa pysyi Jokikyläläinen Mikko sijoillaan, ja Liperissä Heikki saattoi siirtyä Selkärannalta Tutjuun. Muuta jatkuvuutta ei voi osoittaa, vaan oli aloitettava alusta.

Varhaisin maininta Mustosista periytyy vuodelta 1668, jolloin Kiteen Suorlahdessa asui Abraham pysyen siellä vuosisadan loppuun. Nimi viittaa Juuan Koikkalaan. Vuonna 1696 asui samassa kylässä Niilo, ehkä Abrahamin poika, sillä Niiloja tunnettiin Koikkalassakin.

Suur-Liperi sai kuitenkin useimmat Mustokset tuossa välissä. Vuosina 1681-96 asui Antti Outokummun Varislahdessa ja toinen Antti populina eli tilattomana 1682-3 Kaavin Maarianvaarassa sekä Jaakko Karsikkovaarassa 1681-5. Liperin Viiniran-

nalla asui Sihvo samoina vuosina. Mustokset olivat perustamassa kahta uutta kylääkin Suur-Liperiin. Matti oli Liperin Vaivion ensimmäisiä asukkaita 1681-96 ja Lassi Lehmon 1681-90. Lisäksi piti Matti taloa Lehmossa 1685 ja asui sitten 1690-93 Liperin Särkijärvellä.

Pohjois-Karjalasta voidaan mainita näiden lisäksi vain Pekka populina Värtsilän Karkunvaarasta 1690, mutta lisää löytyy Laatokan Karjalasta. Suistamon Laitioisissa kirjattiin Eerikki vuosina 1681-85, Paavo Impilahden Kytösyrtjästä 1683-8 ja Eerikki Kokonselästä 1685. Sortavalan Suurtulolassa asui Matti 1681-88, Reuskulassa Pekka 1681-3 ja Pärnänhaudalla Heikki 1685-8. Nämä lienevät asuneet siellä myöhemminkin, mutta rajavuodet johtuvat käytetyn aineiston loppuajasta. – Näissä sortavalalaisissa saattoi olla joku vanhaakin perua, Kompsinniemeläisen Matin jälkeläisiä.

Tässä käsittelyssä olemme havainneet melkoisen joukon Mustosia katoavan Savon kirjoista ja toisen joukon ilmestyvän Käkisalmen läänin papereihin. Matteja, Antteja ja Pekkoja esiintyy kummassakin partiassa niin viljalti, ettei niitä voi identifioida toisiinsa kovinkaan varmasti – Abrahamit, Sihvot ja Lassit ovat kenties helpompia ja turvallisempia kytettäviä.